

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.9:330.1(472.2)

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.1/09>

Барановська Т.В.

Державний університет «Житомирська політехніка»

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ ЕСТОНІЇ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті проаналізовано злочини у сфері економіки відповідно до Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки. Економічна злочинність є серйозною загрозою для стійкого економічного розвитку, правопорядку та соціальної стабільності суспільства. Найбільш поширеними правопорушеннями у сфері економічної злочинності є: незаконна господарська діяльність, правопорушення пов'язанні із комерційними товариствами, правопорушення пов'язанні із банкрутством, правопорушення в сфері податків, правопорушення пов'язанні із легалізацією (відмиванням) доходів, правопорушення в сфері обігу цінних паперів, правопорушення в сфері конкуренції, правопорушення в партійній сфері, корупційні правопорушення в комерційній сфері. Відповідно до представленого переліку видів кримінальних правопорушення в господарській сфері вказано значно вужчий підхід, а ніж міститься у вітчизняному кримінальному законодавстві. Видами злочинів щодо яких є особлива увага та найбільші розміри санкцій є: легалізації (відмивання) доходів та корупція в приватному секторі. Вказано, що відповідальність за злочини проти економічної системи, лежить між грошовими стягнення до ув'язнення з найбільшим строком до семи років. Окремі статті передбачають конфіскацію майна, особи, що вчинила злочин або майна, яке використовувалося для здійснення незаконної діяльності в сфері економіки або було результатом такої діяльності. Структура та правова характеристика кримінального законодавства Естонії, свідчить про особливо важливу роль системи запобігання та протидії економічній злочинності. У кримінальному кодексі Естонії в сфері злочинів проти економічної системи є корупційні правопорушення в приватному секторі. В Україні така практика не передбачена, хоча в контексті забезпечення економічної безпеки держави та захисті ринкових відносин, даний вид правопорушень має міститися в кримінальному кодексі, а особи, що його скоїли мають нести відповідальність.

Ключові слова: економічна злочинність, кримінальне законодавство, санкції, ув'язнення, кримінальне правопорушення, запобігання та протидія.

Постановка проблеми. Економічна злочинність є глобальною проблемою, яка впливає на економіку та безпеку багатьох країн світу. Вона має різні форми та виявляється в різних галузях, таких як фінанси, бізнес, торгівля, транспорт та інші. Форми економічної злочинності можуть мати значний вплив на економіку та довіру до державних інституцій, що може шкодити економічному розвитку країни та її громадянам. Боротьба та протидія є важливим завданням для забезпечення стійкого економічного розвитку країни та забезпечення безпеки її громадян.

Після повномасштабного вторгнення РФ, курс зовнішньої та внутрішньої політики України взя-

тий на інтеграцію з Європейським Союзом, розглядається як єдиний можливий та такий який забезпечить розвиток нашої держави як цілісного, самостійного та повноцінного члена світового товариства. Інтенсивність підвищення темпів системної інтеграції, яка передусім, вимагає реформування національної правової системи зумовлено ухваленням 23 червня 2022 р. рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Враховуючи європейський вектор розвитку та з метою збереження національної ідентичності, вважаємо, доцільним правовий аналіз законодавства Естонії в частині відповідальності за кримінальні право-

порушення проти економічної системи з метою впровадження реформування національної правової системи з врахуванням зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Євроінтеграційні процеси, які відбуваються у всіх сферах суспільного життя, актуалізують дослідження досвіду в сфері права країн-членів Європейського союзу. Питання гармонізації вітчизняного кримінального законодавства та законодавства країн Європейського Союзу знайшли відображення в працях Т.М. Анакіної [1], Ю.В. Бауліна [2], О.О. Дудорова [3], В.К. Матвійчук, О.Є. Гіда, Р.Б. Прилуцького та ін [5], О.В. Столярськи [6], М. Хавронюка [3,7], Л.В. Чорнозуб [1], А.М. Яценко [8]. Разом з тим, успішна адаптація вітчизняного законодавства потребує вивчення досвіду окремих країн Європи, тому числі пострадянських країн, які членами Європейського союзу.

Постановка завдання. Дослідити структуру та правову характеристику кримінального законодавства Естонії, виокремити види злочинів щодо яких є особлива увага та найбільші розміри санкцій. Запропонувати перспективні напрями розвитку вітчизняного кримінального законодавства в контексті запозичення естонського досвіду.

Виклад основного матеріалу. Кримінальне законодавство Естонії представлено Пенітенціарним кодексом (Естонською – *Karistusseadustik*) від 2001 р. [9]. На сьогоднішній день до даного документу внесено понад 90 правок, що обумовлено сукупністю економічних, політичних, соціальних передумов. Структура Пенітенціарного кодексу Естонії представлена в класичному вигляді, тобто має загальну та особливу частину. Особлива частина представлена наступними розділами: загальні положення; правопорушення (склад правопорушення, виключення протиправності, вина); види та міри покарань (основні види покарань, що застосовуються до злочинів та проступку, додаткові покарання для фізичної та юридичної особи); застосування покарання (підстави для застосування покарання; заміна тюремного ув'язнення або арешту суспільно корисними роботами; заміна тюремного ув'язнення електронним надзором або лікуванням; заміна грошових виплат, штрафу або покарання); звільнення від покарання; строк давності; інші заходи впливу. В цілому загальна частина переставлена 7-ма главами та 11 розділами.

Особлива частина містить положення, що регулюють систему запобігання та протидії різним видам злочинів. Загальна частина містить 18 глав, більшість з яких розподілені на розділи. 17 глав характеризують певний вид кримінального правопорушення

і 1 глава визначає прикладні положення [9]. Пенітенціарний кодекс визначає відповідальність за наступні види правопорушень: проти людяності та міжнародної безпеки; проти особистості; проти політичних та громадянських прав; проти сім'ї та неповнолітніх; проти здоров'я населення; проти майна; проти держави; проти суспільного порядку; службові правопорушення; проти правосуддя; проти публічної довіри; проти навколишнього середовища; в сфері економіки; загально небезпечні правопорушення; проти безпеки руху; проти військової служби.

В контексті об'єкту даного дослідження, більш детально розглянемо правопорушення в сфері економіки. Даним видам злочинів присвячено Главу 21 Правопорушення в сфері економіки [9]. Усі види кримінальних правопорушень проти економічної системи:

- незаконна господарська діяльність (Розділ 1, статті 372-376.2);
- правопорушення пов'язанні із комерційними товариствами (Розділ 2, статті 377-381.1);
- правопорушення пов'язанні із банкрутством (Розділ 3, статті 384-385.1);
- правопорушення в сфері податків (Розділ 4, статті 389-393);
- правопорушення пов'язанні із легалізацією (відмиванням) доходів (Розділ 5, статті 394-395);
- правопорушення в сфері обігу цінних паперів (Розділ 6, статті 391-398);
- правопорушення в сфері конкуренції (Розділ 7, статті 399-401);
- правопорушення в партійній сфері (Розділ 8, статті 401-402);
- корупційні правопорушення в комерційній сфері (Розділ 9, стаття 402).

Відповідно до представленого переліку видів кримінальних правопорушення в господарській сфері можна вказати, на значно вужчий підхід, а ніж міститься у вітчизняному кримінальному законодавстві. Так, особливими видами правопорушень, відповідно до естонського кримінального законодавства, є правопорушення партійній сфері, зокрема мова йде про фінансування партійної діяльності через пожертвування. В свою чергу даний вид злочину міститься в Розділі V «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», зокрема стаття Стаття 159-1 «Порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи агітації референдуму» [4]. Певним чином, це можливо пов'язати із тим, що назва розділу в естонському кримінальному законодавстві звучить як «Правопорушення в економічній сфері», а в укра-

їнському – «Правопорушення в сфері господарської діяльності». Хоча це все ж таки залежить від того як тлумачити економічні операції, що здійснюються в результаті діяльності політичної партії.

Особливою статтею в дослідженому кримінальному кодексі Естонії в сфері злочинів проти економічної системи є корупційні правопорушення в приватному секторі. В Україні така практика не передбачена, хоча в контексті забезпечення економічної безпеки держави та захисту ринкових від-

носин, даний вид правопорушень має міститися в кримінальному кодексі, а особи, що його скоїли мають нести відповідальність. Адже, саме від цього залежить як суспільна довіра до бізнес-структур так і довіра безпосередніх стейкхолдерів, якими виступають іноземні та внутрішні інвестори, контрагенти та працівники підприємства.

В цілому характеристики зазначених видів кримінальних правопорушень та санкцій за їх скоєння представлено в табл. 1.

Таблиця 1

**Характеристика злочинів в сфері економіки
відповідно до Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки**

Здійсненні фізичною особою	Здійсненні юридичною особою
1	2
НЕЗАКОННА ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ	
<i>Стаття 372. Господарська діяльність без ліцензії та заборонена господарська діяльність</i>	
<i>здійсненні фізичною особою</i>	<i>здійсненні юридичною особою</i>
Штраф в розмірі 300 штрафних одиниць або арештом	Штраф в розмірі 32000 євро
За умови загрози життю чи в особливих галузях – грошове стягнення або ув'язнення до 3-х років	За умови загрози життю чи в особливих галузях – грошове стягнення
<i>Стаття 372.1. Застосування правових актів третіх країн або здійснення на основі даних актів дій за межами території даних країн та неповідомлення</i>	
Штраф в розмірі трьохсот штрафних одиниць	Штраф в розмірі 32000 євро
<i>Стаття 373. Порушення заборони на здійснення комерційної діяльності та заборони на роботу по певній спеціальності або певній посаді</i>	
Грошове стягнення або ув'язнення та строк до одного року	
<i>Статті: 375. Незаконний оборот алкоголю; 376. Порушення порядку обороту табачник виробів; 376.2. Незаконний обіг рідкого палива</i>	
Грошові стягнення або ув'язнення до 5-ти р.	Грошові стягнення
Конфіскація майна за рішенням суду	
<i>Стаття 276.1. Незаконне видалення добавок з рідкого палива, що передбачало спеціальне маркування та отримання в результаті цього рідкого палива</i>	
Грошові стягнення або ув'язнення до 3-х р.	Грошові стягнення
Конфіскація майна за рішенням суду	
ПРАВОПОРУШЕННЯ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ КОМЕРЦІЙНИМИ ТОВАРИСТВАМИ)	
<i>Стаття 377. Незаконне придбання, використання та розголошення комерційної таємниці</i>	
Грошові стягнення або ув'язнення до 2-х р.	Грошові стягнення
<i>Стаття 379. Ненадання або недостовірне надання результатів аудиторських та спеціальних перевірок</i>	
Грошові стягнення або ув'язнення до 1-го р.	Грошові стягнення
<i>Стаття 381. Оприлюднення недостовірних даних про майновий стан комерційного товариства та інших обставин, що підлягають перевірці</i>	
Грошові стягнення або ув'язнення до 1-го р.	–
<i>Стаття 381.1. Порушення обов'язку ведення бухгалтерського обліку</i>	
Грошові стягнення або ув'язнення до 1-го р.	Грошові стягнення
За умови оголошення товариства банкрутом	
Грошові стягнення або ув'язнення до 3-х р.	Грошові стягнення
ПРАВОПОРУШЕННЯ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ БАНКРУТСТВОМ	
<i>Статті: 384. Штучне створення ситуації неспроможності; 385. Приховування майна при процедурі банкрутства</i>	
Грошові стягнення або ув'язнення до 3-х р.	–
<i>Стаття 384.1 Нерівне поводження з кредиторами</i>	
Грошові стягнення або ув'язнення до 2-х р.	–
ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ПОДАТКІВ	
<i>Стаття 389. Приховування податкових зобов'язань та безпідставне збільшення вимоги до повернення</i>	

1	2
Грошові стягнення або ув'язнення до 2-х р.	Грошові стягнення
<i>Особливо крупні збитки</i>	
Ув'язнення до 7-ми р.	Грошові стягнення
Конфіскація майна за рішенням суду	
Стаття 391. Контрабанда	
Грошові стягнення або ув'язнення до 4-х р., для посадової особи або групи осіб до 2-ти р.	Грошові стягнення
Конфіскація майна за рішенням суду	
Стаття 393. Незаконні дії з товарами, щодо яких застосовуються митні пільги та з підакцизними товарами	
Грошові стягнення або ув'язнення до 4-х р.	Грошові стягнення
<i>Правопорушення пов'язанні із легалізацією (відмиванням) доходів</i>	
Стаття 394. Легалізація (відмивання) доходів	
Грошові стягнення або ув'язнення до 5-ти р., для групи осіб, повторного скоєння, та за умови особливо великих розмірів строк до 10-ти р.	Грошові стягнення
Конфіскація майна за рішенням суду	
Стаття 394. Домовленість про відмивання доходів	
Грошові стягнення або ув'язнення до 2-х р.	Грошові стягнення
ПРАВОПОРУШЕННЯ ПОВ'ЯЗАННІ ІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ДОХОДІВ	
Статті: 398. Неправомірне використання інформації, що призначена для внутрішнього користування; 398.1. Маніпуляція ринком	
Штраф в розмірі 300 штрафних одиниць; група осіб або особливо великий розмір збитку – грошові стягнення та строк до 4-х р.	Штраф в розмірі 400000 євро
Конфіскація майна за рішенням суду	
ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ КОНКУРЕНЦІЇ	
Стаття 399. Домовленість, рішення та узгодженні дії, що чинять шкоду конкуренції	
<i>Домовленість між підприємствами</i>	
Грошові стягнення або ув'язнення до 1-го р.	Грошові стягнення в розмірі 5 % обороту
ДОМОВЛЕНІСТЬ МІЖ КОНКУРЕНТАМИ	
Грошові стягнення або ув'язнення до 3-х р.	Грошові стягнення в розмірі 5-10 % обороту
ПРАВОПОРУШЕННЯ В ПАРТІЙНІЙ СФЕРІ	
Стаття 402.1. Здійснення та прийняття забороненої пожертви в крупному розмірі	
Грошове стягнення	Грошове стягнення
КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ПРИВАТНОМУ СЕКТОРІ	
Статті: 402.1. Отримання хабаря в приватному секторі; 402.4. Надання хабаря	
Грошові стягнення або ув'язнення до 5-ти р.	Грошове стягнення
Конфіскація майна за рішенням суду	

Аналізуючи представлені данні варто зауважити, що відповідальність за злочини проти економічної системи, лежить між грошовими стягненнями до ув'язнення з найбільшим строком до семи років. Окремі статті передбачають конфіскацію майна, особи, що вчинила злочин або майна, яке використовувалося для здійснення незаконної діяльності в сфері економіки або було результатом такої діяльності. Зокрема, до злочинів, які передбачають конфіскацію за рішенням суду естонським кримінальним кодексом віднесено: незаконне видалення добавок з рідкого палива, що передбачало спеціальне маркування та отримання в резуль-

таті цього рідкого палива (Стаття 276.1); приховування податкових зобов'язань та безпідставне збільшення вимоги до повернення (стаття 389); контрабанда (стаття 391); легалізація (відмивання) доходів (стаття 394); неправомірне використання інформації, що призначена для внутрішнього користування (стаття 398); маніпуляція ринком (стаття 398.1); отримання хабаря в приватному секторі (стаття 402.1); надання хабаря (стаття 402.4); незаконний оборот алкоголю (стаття 375); порушення порядку обороту табачник виробів (стаття 376); незаконний обіг рідкого палива (стаття 376.2) [9].

Питання конфіскації майна регулюється Главою 7 Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки, зокрема статтями: конфіскація засобу та безпосереднього об'єкту скоєння правопорушення (стаття 83); конфіскація майна, що здобутий в результаті правопорушення (стаття 83.1); розширена конфіскація майна, здобутого в результаті злочину (стаття 83.1); заміна конфіскації (стаття 84); наслідки конфіскації (стаття 85) [9]. Особливими умовами конфіскації майна, є те, що на момент вироку суду дане майно має належати підсудному. Проте, дана норма не діє за умови, що майно, що підлягає конфіскації, визнано майном, що є результатом протиправної діяльності в сфері господарської діяльності, навіть, якщо воно належить тертім особам. Крім того, даним правовим актом передбачено, що якщо майно, здобуте внаслідок правопорушення, або майно, здобуте внаслідок злочину, засіб скоєння злочину чи безпосередній об'єкт злочину були відчужені, використані, або їх вилучення не є можливим або доцільним в іншій причині, то суд може стягнути суму, що відповідає вартості майна, підлягає конфіскації.

За умови, що винуватцем в скоєнні кримінального правопорушення проти економічної системи визнано винним юридичну особу, до даної юридичної особи застосовуються санкції у вигляді грошового стягнення. За більшістю визначених кримінальних правопорушень розмір грошового стягнення встановлюється суддею, у відповідності до положень загальної частини Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки. Штраф в розмірі 32000 євро встановлених за такі правопорушення як: господарська діяльність без ліцензії та заборонена господарська діяльність (стаття 372); застосування правових актів третіх країн або здійснення на основі даних актів дій за межами території даних країн та неповідомлення (стаття 372.1) [9]. За неправомірне використання інформації, що призначена для внутрішнього користування, та маніпуляція ринком передбачений штраф у розмірі 400000 євро. Недобросовісна конкуренція, зокрема домовленість між підприємствами та домовленість з конкурентами передбачає штраф в розмірі 5 % та 5–10% обороту відповідно.

Якщо винною у скоєнні кримінальних правопорушень, визнано фізичну особу то санкції можуть бути від грошових стягнень до ув'язнення. При

чому максимальний строк ув'язнення за кримінальних правопорушення проти економічної системи 10-ти років, а мінімальний строк – 1 рік. Найбільший строк ув'язнення (10 років) передбачено статей 394 – Легалізація (відмивання доходів), за умови особливо великих розмірів, або ж злочин здійснено групою осіб. Варто зазначити, для однієї особи та якщо легалізація (відмивання) коштів не перевищило особливо великі розміри, даною статей передбачено 5 років ув'язнення та грошові стягнення.

П'ять років ув'язнення передбачено також для наступних кримінальних правопорушень: незаконний оборот алкоголю (статті 375); порушення порядку обороту табачник виробів (стаття 376); незаконний обіг рідкого палива (стаття 376.2); отримання хабаря в приватному секторі (стаття 402.1); надання хабаря (стаття 402.4). Найменший строк ув'язнення, до одного року, передбачений за наступними кримінальними правопорушеннями: ненадання або недостовірне надання результатів аудиторських та спеціальних перевірок (стаття 379); оприлюднення недостовірних даних про майновий стан комерційного товариства та інших обставин, що підлягають перевірці (стаття 381); порушення обов'язку ведення бухгалтерського обліку (стаття 381.1); домовленість, рішення та узгодженні дії, що чинять шкоду конкуренції (стаття 399).

Висновки. Структура та правова характеристика кримінального законодавства Естонії, свідчить про особливо важливу роль системи запобігання та протидії економічній злочинності. Видами злочинів щодо яких є особлива увага та найбільші розміри санкцій є: легалізації (відмивання) доходів та корупція в приватному секторі. Перспективними напрями розвитку вітчизняного кримінального законодавства в контексті запозичення естонського досвіду є: 1) впровадження кримінальної відповідальності за корупційні злочини в приватному секторі; 2) впровадження відповідальності за недостовірне оприлюднення інформації про господарську діяльність підприємства; 3) впровадження відповідальності за порушення ведення бухгалтерського обліку. Крім того, вважаємо, що структура діючого Кримінального кодексу України має бути переглянута та запроваджено новий підхід до групування кримінальних правопорушень в особливій частині.

Список літератури:

1. Анакіна Т.М., Чорнозуб Л.В. Гармонізація кримінального права держав-членів Європейського Союзу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. №1. С. 160-165.
2. Баулін Ю.В. Європеїзація Загальної частини проекту КК України. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новачі*: матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу (15 травня 2020 року). Харків, 2020. С. 45–50.

3. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Протидія злочинності та адаптація кримінального законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу : монографія / В. К. Матвійчук, О. Є Гіда, Р. Б. Прилуцький [та ін.] ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. В. К. Матвійчука. К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2014. 552 с.
6. Столярський О. В. Правова універсалізація міжнародних норм у боротьбі зі злочинністю в кінці XX століття. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 173–177.
7. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : дис... доктора юрид. наук : 12.00.08. Київ : ЛьвівДУ внутрішніх справ, 2007. 557 с.
8. Ященко А. М. Зарубіжний досвід законодавчої регламентації заходів кримінально-правового характеру. *Вісник криминологічної асоціації України*. 2017. № 3(17). С. 43–52.
9. Karistusseadustik Eesti Vabariik. Riigikogu. 2002. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032019077>

Baranovska T.V. PREVENTING AND COUNTERING CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ECONOMIC SYSTEM OF ESTONIA: LEGAL ANALYSIS OF CRIMINAL LEGISLATION

The article analyzes crimes in the field of economy according to the Penal Code of the Republic of Estonia. Economic crime is a serious threat to sustainable economic development, law and order and social stability of society. The most common offenses in the field of economic crime are: illegal economic activity, offenses related to commercial companies, offenses related to bankruptcy, offenses in the field of taxes, offenses related to the legalization (laundering) of income, offenses in the sphere of securities circulation, offenses in the sphere of competition, offenses in the party sphere, corruption offenses in the commercial sphere. According to the rearranged list of types of criminal offenses in the economic sphere, a much narrower approach is indicated than that contained in the domestic criminal legislation. Types of crimes for which special attention and the largest sanctions are: legalization (laundering) of income and corruption in the private sector. It is indicated that responsibility for crimes against the economic system ranges from fines to imprisonment with a maximum term of up to seven years. Separate articles provide for the confiscation of property, a person who committed a crime or property that was used to carry out illegal activities in the economic sphere or was the result of such activities. The structure and legal characteristics of the criminal legislation of Estonia show the particularly important role of the system of prevention and counteraction of economic crime. In the criminal code of Estonia, in the field of crimes against the economic system, there are corruption offenses in the private sector. In Ukraine, this practice is not provided, although in the context of ensuring the economic security of the state and protecting market relations, this type of offense should be included in the criminal code, and the persons who committed it should be held responsible.

Key words: economic crime, criminal law, sanctions, imprisonment, criminal offense, prevention and counteraction.